

операційних витрат газорозподільних підприємств за рік (згідно економічних прогнозів витрат облгазів на 2016 рік). А отже у цих підприємств не буде не лише можливостей для здійснення хоча б часткового оновлення чи модернізації активної частини їх основних засобів, але й навіть для покриття витрат, пов'язаних з здійсненням їх основної діяльності;

2) вкрай низький рівень активності проявляє і профільне міністерство, і уряд України у процесі “демонополізації” природних монополій. Так, реформування “НАК “Нафтогаз України”” суттєво відстає від прийнятого і затвердженого плану-графіку його реформування (план-графік “5 послідовних кроків”). Не вкладається у визначені терміни і виконання окремих етапів Покрокового плану реформування газового сектору України (план реформування “32 кроки”);

3) потребують деякого “розширення” і деякі програмні документи з реформування вітчизняної галузі енергетики. Зокрема уже сьогодні є нагальна необхідність у деталізованих рекомендаціях як щодо вибору виду (видів) альтернативної енергетики для кожного регіону України, так і його (їх) розвитку. Крім того, програмні документи слід доповнити такими напрямками як розвиток вітчизняних мікромереж (microgrids), формування “стійких енергетичних систем”, а також стимулювання появи нового учасника ринку (“prosumer”).

Література

1. Україна офіційно для ЄС – країна з ринковою економікою [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2005/12/23/3041735/>

2. Україні надано статус країни з ринковою економікою (18.02.2006 р. Прес-служба Мінекономіки) [Ел. ресурс]. — Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=29340565

3. Моніторинг впровадження Україною зобов'язань в рамках Енергетичного Співтовариства / Випуск № 20 (червень 2015 року) [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <http://enref.org/wp-content/uploads/2015/07/Newsletter20.pdf>

4. Коментарі та пропозиції НЕЦУ до Концепції енергетичної стратегії на період до 2035 року [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <http://necu.org.ua/komentari-netsu-do-energostrategiyi-do-2035-roku/>

5. Міненерго розробляє нову стратегію розвитку галузі до 2035 року [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <http://ua-energy.org/post/59824>

6. Реструктуризація Нафтогазу буде продовжена [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://ukr.media/business/260201/>

7. Енергетичній реформі в Україні загрожує провал [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <http://jkg-portal.com.ua/ua/publication/one/jenergetichnj-reform-v-ukrajn-zagrozhuje-proval-41446>

8. “Нафтогаз” заявив про початок відбору продавців газу за кошти ЄБРР [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1574524-naftogaz-zayavivpro-pochatok-vidboru-prodavtsiv-gazu-za-koshti-yebr>

9. Реформування газового сектору України: пропозиції послідовності кроків [Ел. ресурс]. — Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/NSD102_ukr_4.pdf

10. Разделение «Нафтогаза». Концепция [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.trust.ua/news/122696-razdelenie-naftogaza-konceptsiya.html>

11. Новий закон про ринок електроенергії: монополісти відкорковують шампанське [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2016/01/12/576008/>

12. Як розподіляться 245 мільярдів “газових” грошей [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://104.ua/ua/gas-and-money/id/jak-rozpodiljatsja-245-miljardiv-gazovih-groshej-12188>

Стаття надійшла до редакції 30.11.2016 р.

Рекомендовано до друку д.е.н., проф. Данилюком М. О.

УДК 65.012.34

ФОРМУВАННЯ ЛОГІСТИЧНОГО ЛАНЦЮГА ГАЗОПОСТАЧАННЯ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО РИНОК ПРИРОДНОГО ГАЗУ»

Полянська А.С.

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, вул. Карпатська, 15,
м. Івано-Франківськ, Україна, 76019, e-mail: parvs@ukr.net*

Анотація. Досліджено доцільність та передумови інтегрування галузевих підприємств у логістичні ланцюги та логістичні мережі. Обґрунтовано, що вирішення даного завдання у системі газопостачання залежить від сучасних підходів до формування ланцюга поставок на ринок природного газу в Україні на основі врахування таких критеріїв: формування конкурентного середовища за рахунок інтегрування усіх стейкхолдерів у ланцюгу постачання енергетичних ресурсів; організації діяльності усіх учасників логістичного ланцюга таким чином, щоб на

кожному етапі переміщення матеріальних ресурсів створювалась додана вартість, прояв якої можна спостерігати за якістю наданих послуг та створених товарів. Узагальнено, що реалізація стратегічних завдань розвитку підприємств нафтогазового комплексу можлива за рахунок використання їх організаційного потенціалу, через використання мережових структур та організації їх взаємодії у ланцюгах постачання. Звернено увагу на те, що інтегрування діяльності у межах логістичних ланцюгів вимагає врахування готовності галузевих підприємств до інтеграції на основі пристосування до міжнародних стандартів діяльності у нафтогазовій сфері, європейських стандартів якості. Обґрунтовано, що важливою передумовою інтегрування галузевих підприємств у логістичні ланцюги постачання є досягнення належного рівня ефективності, що дозволить їм конкурувати у межах сформованих конкурентних логістичних ланцюгів як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Ключові слова: природний газ, логістичний ланцюг, енергетичні ресурси, закон, конкурентні відносини, ефективність.

Abstract. The advisability and preconditions of industry enterprises' integration in the logistic chain and logistics network are investigated. It is grounded that the solution of this problem in the gas supply system depends on modern approaches to the development of the supply chain in the natural gas market in Ukraine, based on consideration of the following criteria: forming of a competitive environment through the integration of all stakeholders in the chain of energy resources supply; organization of all players in the logistics chain so that the added value at each stage of the movement of material resources was created, and the display of which can be seen by the quality of services and established products. It is summarized that the implementation of oil and gas companies' strategic objectives is possible by using of their organizational capacity through the use of network structures and their interaction with supply chains. Attention is paid to the fact that the integration of activities within the logistics chain requires consideration of industry enterprises' readiness to integrate adaptation based on international standards activities in the oil and gas sector, European quality standards. It is proved that an important background for the integration of specialized enterprises in to the logistics supply chain is the achievement of an adequate level of efficiency, which will enable them to compete within the existing competitive logistic chains both on the national and on the international levels.

Key words: natural gas, logistics chain, energy, law, competitive relationship, effectiveness.

Аннотация. Исследована целесообразность и предпосылки интеграции отраслевых предприятий в логистические цепи и логистические сети. Обосновано, что решение данной задачи в системе газоснабжения зависит от современных подходов к формированию цепи поставок на рынке природного газа в Украине на основе учёта следующих критериев: формирования конкурентной среды за счёт интеграции всех стейкхолдеров в цепи поставки энергетических ресурсов; организации деятельности всех участников логистической цепи таким образом, чтобы на каждом этапе перемещения материальных ресурсов создавалась добавленная стоимость, проявление которой можно наблюдать за качеством предоставляемых услуг и созданных товаров. Обобщено, что реализация стратегических задач развития предприятий нефтегазового комплекса возможна за счёт использования организационного потенциала, через использование сетевых структур и организации их взаимодействия в цепях поставок. Обращено внимание на то, что интегрирование деятельности в рамках логистических цепей требует учёта готовности отраслевых предприятий к интеграции на основе приспособления к международным стандартам деятельности в нефтегазовой сфере, европейским стандартам качества. Обосновано, что важной предпосылкой интеграции отраслевых предприятий в логистические цепи поставок является достижение надлежащего уровня эффективности, что позволит им конкурировать в рамках сформированных конкурентных логистических цепей как на национальном, так и на международном уровнях.

Ключевые слова: природный газ, логистическая цепь, энергетические ресурсы, закон, конкурентные отношения, эффективность.

Постановка проблеми. Діяльність підприємств по газопостачанню обмежена структурою існуючих потужностей і технологічними особливостями виробничої діяльності. Удосконалення діяльності зазначених підприємств у контексті реформування вітчизняного ПЕК залежить від удосконалення системи управління з використанням наукових засад оптимізації управління матеріальними та супровідними до них потоками [1]. Система газопостачання характеризується такими функціональними підсистемами як: видобування та імпорт природного газу; обслуговування системи газопостачання (будівництво, реконструкція, ремонт); магістральні газові мережі; регіональні розподільні мережі; споживачі газу. Об'єднати зазначені складові у системі управління газопостачанням можливо за рахунок формування логістичного ланцюга поставок, що надаватиме потоком відповідного напрямку, підтримуватиме його та забезпечить збалансування та узгодження роботи кожної підсистеми відповідно до цілей та завдань функціонування такого ланцюга.

Під логістичним ланцюгом розглядають впорядковану сукупність юридичних та фізичних осіб, які приймають участь у переміщенні матеріальних ресурсів від первинного постачальника до кінцевого споживача. Слід зазначити, що формування логістичного ланцюга на підприємствах газопостачання повинно відповідати вимогам та принципам функціонування подібних ланцюгів у розвинених економіках. Однією з головних вимог є дотримання прозорих та однакових для всіх учасників ланцюга правил ведення конкурентної боротьби. Безумовно перетворення вимагають

відповідних організаційних змін, здатних адаптувати систем управління галузевими підприємствами до сучасних вимог розвитку. Відтак дане питання є актуальним та вимагає додаткового вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній економічній літературі питання, пов'язані із ринковими трансформаціями нафтогазової галузі розглядаються в наукових роботах багатьох вітчизняних науковців та фахівців галузі. У даних працях здійснюється аналіз стану функціонування систем постачання енергетичних ресурсів, розглядаються питання диверсифікації джерел їх постачання до України, розглядаються перспективні напрями розвитку галузевих підприємств. Окремі питання реформування вітчизняної нафтогазової галузі досліджують: І. К. Чукаєва [2], В. П. Петренко, Є. І. Крижанівський [3, 4]. Оцінці та аналізу рівня диверсифікації енергоресурсів у країнах ЄС, а також вивченню досвіду європейських країн у розв'язанні проблем диверсифікації та можливостей його використання в Україні присвячені праці О. Г. Дзьоби [5], М. М. Мітроховича, Н. Ю. Костюченка [6], О. О. Воловича, В. М. Олексюка [7, 8]. Пропонуються перспективні шляхи інтегрування вітчизняного ПЕК у європейський енергетичний простір на основі формування та розвитку ринкових відносин на ринку енергетичних ресурсів [9].

Досліджуючи особливості створення та управління єдиної в межах колишнього СРСР мережі газогонів науковці характеризують їх як «організаційно, юридично, фінансово-економічно, а часто навіть і технологічно дезінтегрованими та диференційованими за цілями діяльності і за формами власності (державні, приватні, державно-приватні, орендні тощо), а, значить, за підпорядкуванням різним суб'єктам управління. При цьому, порядок взаємовідносин і погодженого функціонування таких різних підприємств в стратегічно важливий, потенційно високоприбутковий і одночасно техногенно небезпечній сфері господарювання не є досконалим, не є законодавчо врегульованими, не є економічно ефективними і експлуатаційно надійними та безпечним» [10].

Такий стан справ вимагає окрім виконання таких критично важливих технологічних функцій як забезпечення природним газом національного господарства України та надійний транзит природного газу для потреб національних господарств країн ЄС, також ліквідування організаційної дезінтеграції усіх учасників ринку природного газу за засадах формування ринкових відносин відповідно до Закону України «Про засади функціонування ринку природного газу» та Третього Енергетичного Пакета [11, 12].

Отже, питання реформування галузевих підприємств є актуальним і на часі. Особливої уваги заслуговують проблеми, пов'язані із імплементацією організаційних змін відповідно до чинних вітчизняних та міжнародних нормативних актів у даній сфері діяльності.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. На сьогодні значна увага приділена технічним аспектам реформування нафтогазової галузі, удосконаленню матеріальної бази, пошуку необхідних інвестицій, питанням інноваційного розвитку. Проте незначна увага приділена управлінським питанням реалізації необхідних змін. Ще не достатньо повно розкрито зміст та форми організаційних перетворень, мало уваги звернено на вивчення та критичне застосування досвіду зарубіжних країн у вирішенні питання імплементації положень міжнародного енергетичного законодавства до умов української економіки. Зокрема, більше уваги доцільно зосередити на потенціалі логістичного управління на галузевих підприємствах.

Формулювання цілей дослідження. Опираючись на вищенаведене, основною метою даної наукової публікації є узагальнення передумов здійснення організаційних змін в газовому секторі нафтогазової галузі на основі формування логістичного ланцюга постачання газу в умовах ринкових трансформацій.

Викладення основного матеріалу. Імплементація Закону України «Про ринок природного газу» висуває перед галузевими підприємствами вимогу удосконалення своєї діяльності. Удосконалення пов'язані із змінами, реалізувати які необхідно як з урахуванням сучасних вимог реформування вітчизняного ПЕК, так і особливостей його роботи, що склались протягом періоду попереднього функціонування.

Домінуюча у сфері ПЕК компанія НАК «Нафтогаз» у світлі реформ реорганізує діяльність відповідно до основних напрямів реалізації нової місії, у якій задекларовано ключовий елемент стратегічного плану – формування ланцюга цінності. Під ланцюгом цінності у науковій літературі розглядають сукупність бізнес-процесів, які формують нову якість продукції і послуг. Відтак, нафтогазова компанія інтегрує основних зацікавлених сторін у процесі формування та аналізу такого ланцюга та визначає свою участь у створенні якісної пропозиції товару і послуг. При цьому увага звернена не тільки на ті ланки, у яких залучена компанія, але і взято до уваги сегменти, у яких вона не присутня, але які мають вплив на формування доданої вартості компанії. Отже, формування ланцюга цінності передбачає інтегрування усіх учасників, створення доданої вартості продукції і послуг, які продукує компанія для вирішення стратегічно важливих для України завдань забезпечення національної безпеки та економічного розвитку (рис. 1).

Концепція ланцюга вартості слугує інструментом дослідження основних видів діяльності підприємств та зв'язків, що виникають у процесі їх взаємодії. В умовах виникнення несприятливих ситуацій ланцюг дозволяє отримати характеристику особливостей кожного виду діяльності та оцінити основні чинники, що впливають на формування доданої вартості та перешкоджають досягненню очікуваних результатів. Звідси слідує, що включені у ланцюг види не

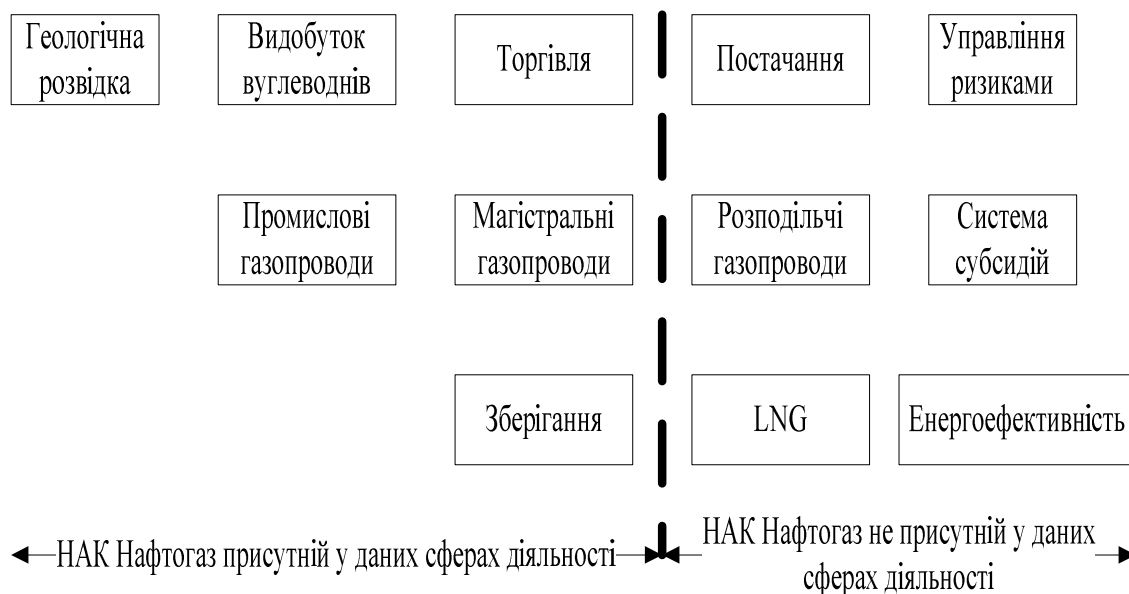

Рис. 1 – Участь НАК Нафтогазу у формуванні ланцюга цінності постачання газу
Джерело: [13]

є набором незалежних складових, а представляють собою систему взаємопов'язаних етапів, в яких результати одного з них впливають на результативність інших.

На сьогодні розроблення нових підходів до формування та використання ланцюга вартості дозволяє не тільки зменшувати рівень витрат та підвищувати загальну ефективність підприємств, але і є свідченням того, що необхідність інноваційних підходів у діяльності сучасних підприємств зумовлена об'єктивними вимогами та орієнтує на пошук внутрішніх резервів удосконалення діяльності із застосування сучасних концепцій розвитку [14]. Підвищення ефективності роботи галузевих підприємств поряд із узгодженням технічних, організаційних, інформаційних параметрів діяльності є вимогою формування сучасного ланцюга цінності газопостачання.

Таким чином, інтегрування видів діяльності, пов'язаних із переміщенням такого матеріального ресурсу як газ на основі концепції створення доданої вартості слід розглядати як передумову для формування логістичних ланцюгів чи мереж у сфері газопостачання. Іншою базовою передумовою зазначеного процесу є використання принципу мереж у виконанні логістичних функцій. Заслугує на увагу думка про те, що «в умовах інформаційної ери історичні тенденції призводять до того, що домінуючі функції і процеси все більше відповідають організації по принципу мереж..., а поширення мережевої логіки в значній мірі відображається на протіканні і результатах процесів, пов'язаних з виробництвом...» [15]. Мережева структура представляє собою комплекс взаємопов'язаних вузлів, конкретний зміст кожного з яких залежить від характеру конкретної мережевої структури. Щодо логістичної діяльності, то вузловими елементами можуть виступати учасники логістичних операцій, що задіяні у процесі просування матеріальних ресурсів. Організація логістичної діяльності за принципом мережевої структури передбачає спеціалізацію на виконанні певних логістичних функцій та їх подальше об'єднання, що якраз сприяє зростанню компетенції та здешевлює вартість переміщення матеріальних ресурсів за умови інтеграції їх виконавців у певні структури.

Якщо під логістичним ланцюгом, як зазначалось раніше, розглядають функціонуючих учасників процесу переміщення матеріальних ресурсів від сфери виробництва чи постачання до кінцевого споживання, то під логістичною мережею розглядають сукупність усіх потенційних учасників даного процесу. Характерною особливістю логістичної мережі є те, що вона формує конкурентне середовище на ринку ресурсів та інфраструктури, що обслуговує певний ринок. Проте його формування та функціонування є складним процесом і вимагає певної готовності його учасників до співпраці [16].

Зокрема, поглиблення співпраці з ЄС ставить нові пріоритети діяльності галузевих підприємств, орієнтованих на необхідність узгодження енергетичної політики України та ЄС у сфері енергетичної безпеки, забезпечення прав споживачів, недопущення домінування одного постачальника на ринку, розширення джерел постачання, підвищення енергетичної ефективності економіки. Все це зумовлює зміни в організації ланцюга постачання газу. Для прикладу, поповнення дефіциту газу, який ще донедавна постачався головним чином із Росії, за рахунок фізичних реверсних потоків, які відносяться до імпорту природного газу із Заходу, тобто зворотного напрямку руху газу по відношенню до спроектованого на початковому етапі шляху для існуючих трубопроводів через механізм узгоджених домовленостей операторів європейських ГТС і внутрішньоєвропейських інтерконекторів способом заміщення обсягів газу.

Говорячи про інтегрування діяльності у межах логістичних ланцюгів газопостачання необхідно брати до уваги питання готовності галузевих підприємств до інтеграції, зокрема шляхом запровадження стандартизованих європейських процедур роботи операторів газотранспортних мереж. Створення кодексів мереж газотранспортної системи та підземних сховищ газу є необхідною умовою та результатом приєднання України до Енергетичного Співтовариства, що зобов'язують впроваджувати у вітчизняне законодавство Директиву 2009/73/ЄС та Регламент 715/2009, які складають частину Третього енергетичного пакета. З метою виконання вищезазначених регламентів ПАТ «Укртрансгаз» розробляє «Кодекс мережі газотранспортної системи» та «Кодекс підземних сховищ газу». Зазначені кодекси повинні забезпечити вільний, недискримінаційний доступ до газотранспортної системи та інфраструктури зберігання і є правилами роботи операторів ГТС та підземних сховищ газу та їх клієнтів [17]. Така робота є типовою для країн ЄС і вітчизняним підприємствам потрібно забезпечити аналогічну роботу.

Слід зазначити, що намагаючись досягнути конкурентних переваг, залежно від прагнення конкурувати на локальному, регіональному, національному чи міжнародних ринках, підприємство повинно поступово і послідовно трансформувати потенційні можливості у рушійні сили. На внутрішньому ринку умови конкурування визначаються діючими адміністративними та економічними важелями управління, що є однаковими для усіх господарюючих суб'єктів. Деяко іншою є ситуація на зовнішніх ринках, де переважають інші потреби, вимоги, правила та умови ведення бізнесу. Серед детермінант конкурентного розвитку вітчизняних підприємств, які є учасниками зовнішньоекономічних відносин першочергового значення набувають такі: відповідність міжнародній нормативно-правовій базі; технічні умови; рівень менеджменту.

Важливою умовою сучасного розвитку енергетичної галузі є досягнення відповідного рівня конкурентоспроможності із врахуванням нормативно правових засад інтегрування у Європейське Співтовариство з енергетики. На виконання даної вимоги 1 лютого 2011 року Україна набула статусу Договірної Сторони Енергетичного Співтовариства. Відтак українська енергетика повинна розвиватися відповідно до завдання Енергетичного Співтовариства, яке полягає в організації зв'язків між Сторонами й створенні правової та економічної бази стосовно енергопродуктів і матеріалів, для транспортування яких використовуються мережі, шляхом: створення стабільної регуляторної та ринкової структури, здатної залучати інвестиції в газові мережі, генерувальні потужності, мережі передачі та розподілу таким чином, щоб усі Сторони мали доступ до стабільного та постійного енергопостачання, що є істотним для економічного розвитку та соціальної стабільності; створення єдиного регуляторного простору енергопродуктів і матеріалів, для транспортування яких використовуються мережі, що є необхідним для відповідності географічним розмірам товарних ринків, яких це стосується; поліпшення безпеки постачання в єдиному регуляторному просторі за допомогою запровадження стабільного інвестиційного клімату, завдяки якому можуть бути прокладені трубопроводи до каспійських, північноафриканських та близькосхідних запасів газу й можуть використовуватися місцеві джерела енергії, як-от: природний газ, вугілля та гідроенергетика; поліпшення екологічної ситуації стосовно енергопродуктів і матеріалів, для транспортування яких використовуються мережі, й пов'язаної з ними енергоефективності, заохочення використання відновлюваних джерел енергії, визначення умов торгівлі енергією в єдиному регуляторному просторі; розвитку конкуренції на ринку енергопродуктів і матеріалів, для транспортування яких використовуються мережі, у більш широких географічних масштабах та використання ефекту економії завдяки масштабам [18].

Приведення у відповідність технічних умов роботи галузевих підприємств передбачає проведення модернізації техніки і технологій виробництва, а також запровадження інноваційних проектів технічного переозброєння. Прагнення та необхідність змінити стан галузі вимагає новітніх технологічних підходів до транспортування газу. Зокрема, реальною альтернативою підводним трубопроводам розглядають технологію морського транспортування газу суднами у стисненому стані (технологія CNG). На сьогодні сама технологія CNG, як і спеціальні судна для перевезення газу у стисненому стані, перебувають на стадії розробки. Проте в умовах існуючої ситуації, яка характеризується істотною зміною світової кон'юнктури, виснаженням ресурсів родовищ в традиційних районах видобутку природного газу і постійно зростаючого попиту на енергоносії на основних ринках-імпортерах, високих цін на енергоносії, використання нових технологій транспорту газу, зокрема технології CNG, стало економічно вигідним [5]. В умовах необхідності вирішення проблеми доставки видобутого природного газу з шельфу Чорного і Азовського морів на материкову частину України технологія CNG розглядається як перспективна для транспортування газу з шельфових родовищ, що вимагає продовження наукових досліджень за цим напрямком із залученням іноземних інвестицій для практичного впровадження технології CNG в Україні [19].

В сучасних умовах глобалізації світової економіки та вступу України до європейської спільноти постають питання впровадження на підприємствах нафтогазового комплексу сучасних систем управління, і як наслідок, забезпечення їх конкурентоспроможності на європейському та світовому ринках. У зв'язку із цим, паралельно із модернізацією виробничої потужності газотранспортної системи, одним із пріоритетних напрямків удосконалення діяльності галузевих підприємств є впровадження сучасних підходів до організації та функціонування системи управління підприємством, які викладені в міжнародних стандартах ISO 9001, ISO 14001 та OHSAS 18001. Ефективність галузевих підприємств та їх інвестиційна привабливість, а також

якість партнерських відносин із підрядниками і постачальниками напряму залежать від відповідності систем менеджменту вимогам міжнародних стандартів. Наявність системи менеджменту якості, що відповідає спеціальним вимогам для нафтової, нафтохімічної і газової промисловості, дозволяє постачальникам продукції і послуг отримати перевагу в тендерних процедурах, забезпечити надійну і безперервну роботу галузі. У зв'язку із цим, розвиток національних стандартів менеджменту у нафтогазовій галузі передбачає впровадження на її підприємствах систем менеджменту якості відповідно до стандарту ДСТУ ISO/TS 29001:2010 [20].

Здійснення організаційних змін та поширення принципу мереж у процесі формування логістичного ланцюга газопостачання передбачає застосування аутсорсингу процесів та послуг, тобто передачу виконання робіт за спеціальними процесами стороннім спеціалізованим організаціям. При цьому однією із додаткових вимог стандарту ISO/TS 29001 є те, що організація повинна розподілити і підтримувати в робочому стані відповідальність і повноваження за відповідність продукції встановленим вимогам при аутсорсингу процесів та послуг. Слід зазначити, що міжнародні генпідрядники нафтогазової сфери, які працюють в Україні, зазвичай сертифіковані за всіма необхідними міжнародними стандартами. В таких умовах серед основних вітчизняних підрядників також зміцнюється розуміння необхідності сертифікації відповідно до стандарту ISO/TS 29001.

Таким чином, формування логістичного ланцюга газопостачання є передумовою ефективного функціонування галузевих підприємств та забезпечення їх готовності до організаційних змін. Окрім технічних, якісних критеріїв готовності до інтеграції важливим є дослідження економічного критерію як результату управлінської діяльності галузевих підприємств. Аналізування показників діяльності галузевих підприємств дозволяє оцінити їх поточний стан та визначити потенціал до імплементації необхідних організаційних змін. Зокрема, у даній статті використано методику оцінювання можливостей інтегрування у логістичний ланцюг на основі порівняльного аналізу системи аналогічних результуючих показників діяльності конкуруючих компаній із виділенням базових секторів діяльності у газовому секторі. За даними, представленими у звіті НАК «Нафтогаз» основні показники компанії значно відрізняються від аналогічних показників зарубіжних енергетичних компаній. Так операційний збиток компанії у 2013 році склав -9 % (від виручки), у 2014 – -39,3 %, у 2015 – -5,4 %, а значення показника ROE (прибуток на акціонерний капітал) у 2013, 2014 та 2015 роках відповідно склало -15,7 %, -24,8 % і -8,2 %, значення показника ROA (рентабельність активів) становило за вказаний період -7,1 %, -17,2 % і -5,4 %. В той же час середнє значення вказаних показників у 2014 році аналогічних зарубіжних компаній становило : операційний прибуток – 13,7 %, ROE – 4,6 %, ROA – 1,5 %. Відтак ситуація у конкурентному полі особливо погіршилась у 2014-2015 роках (рис. 2).

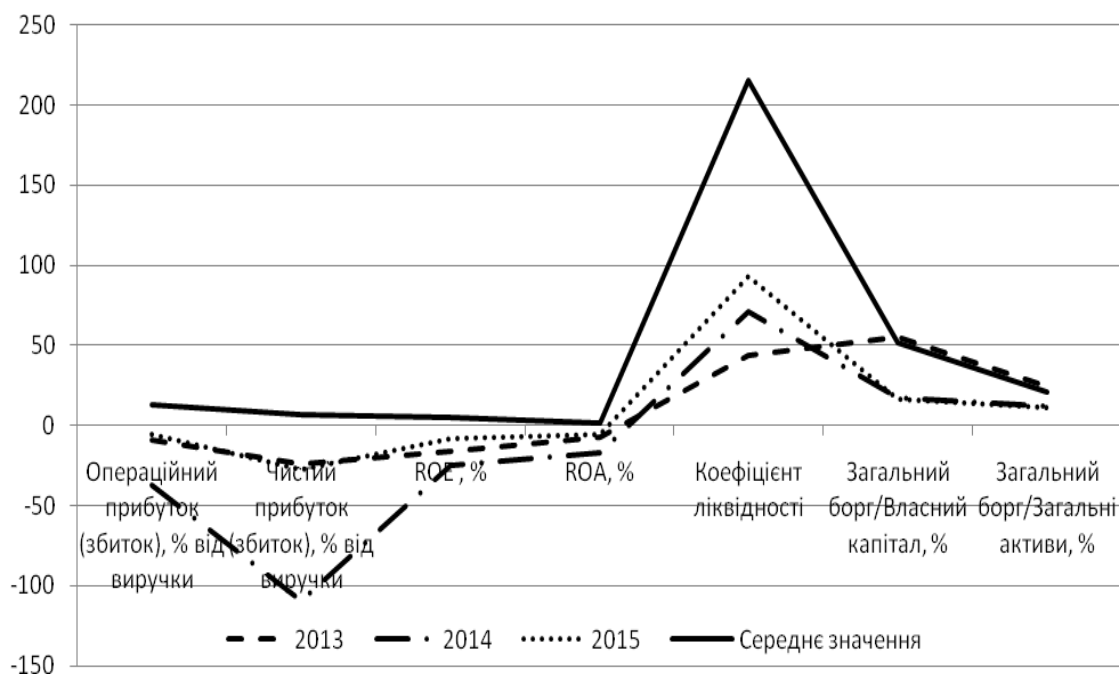

Рис. 2 – Порівняння фінансових коефіцієнтів НАК «Нафтогаз» із середніми значеннями компаній аналогів [21, с. 167]

Поглиблене вивчення показників діяльності компанії у сегменті транспортування природного газу (табл. 1) засвідчує, що даний сегмент є потенційно перспективним, а отже заслуговує на увагу у контексті майбутнього розвитку компанії.

Таблиця 1 – Показники діяльності у сегменті транспортування природного газу

Показники	2013	2014	2015	Тенденція
Дохід, млн. грн.	30131	24171	49 994	↑
Валовий прибуток, збиток, млн. грн.	11696	9482	22 606	↑
Рентабельність (валовий прибуток (збиток)/дохід), %	39	39	45	↑
Розмір активів, віднесених до цього сегмента млн. грн.	61 917	239 746	289 061	↑
ROA (результат сегменту/активи), %	15	3	8	↑

Джерело: [21]

Зменшення у 2014 на 28 % порівняно з 2013 роком доходів по даному сегменту в основному стало наслідком зменшення обсягу транспортування природного газу внаслідок політики Російської Федерації щодо транспортування вуглеводнів в обхід України. В 2014 році частка транзиту природного газу з території Російської Федерації до країн ЄС через потоки «Блакитний» та «Північний», що йдуть в обхід газотранспортної системи України зросла з 23 % до 35 %. Додатковим чинником зменшення обсягів транзиту газу стало падіння споживання газу в Європі, що частково пояснювалося відносно теплим опалювальним періодом. Обсяги транспортування газу споживачам України у 2014 році також зменшились на 14 % порівняно з попереднім роком в результаті економічної кризи та анексії АР Крим і військових дій на сході країни. У 2015 році, незважаючи на зменшення обсягів транспортування вуглеводнів в обхід України, обсяг транспортування газу за контрактом з Газпромом в 2015 році збільшився на 8 % порівняно з 2014 роком. Обсяги транспортування газу споживачам України при цьому зменшились на 20 % порівняно з минулим роком в результаті загального зменшення споживання газу через економічну кризу, військові дії на Сході країни, застосування енергозберігаючих технологій та економію газу населенням. Незважаючи на зменшення обсягу транспортування газу для споживачів України У 2015 році дохід від реалізації послуг у сегменті транспортування природного газу виріс більше ніж в 2 рази порівняно з 2014 роком та склав біля 50,0 млрд. грн. На збільшення доходу головним чином вплинуло збільшення на 5 % обсягу транзиту газу та підвищенням тарифу на транспортування газу. Таким чином, сегмент транспортування природного газу характеризується потенціалом розвитку, який, на нашу думку, значно зміцниться в результаті проведення заходів з реструктуризації діяльності НАК «Нафтогаз» відповідно до Третього енергопакету Європейського Союзу. А саме розглядається відокремлення діяльності з транспортування на основі трьох основних моделей: відокремлення власності (ВВ), виділення незалежного оператора системи (НОС) та незалежного оператора з транспортування (НОТ). Орієнтиром вибору моделі реорганізації сектору транспортування є досвід ЄС, зокрема, багато операторів на більших та більш розвинених ринках ЄС запровадили модель ВВ, яка краще сприяє ефективній та дієвій ринковій конкуренції – напрям, яким прагне рухатись Україна [22, с. 3].

Ситуація у сегменті зберігання природного газу характеризує негативні результати діяльності (табл. 2).

Таблиця 2 – Показники діяльності у сегменті зберігання природного газу

Показники	2013	2014	2015	Тенденція
Дохід, млн. грн.	868	1130	1553	↑
Валовий прибуток, збиток, млн. грн.	(612)	(222)	(1 169)	↓
Рентабельність (валовий прибуток (збиток)/дохід), %	-70	16	-75	↓
Розмір активів, віднесених до цього сегмента, млн. грн.	70304	146195	180935	↑
ROA (результат сегменту/активи), %	-1	-2	-1	↓

Джерело: [21]

Разом з тим, система підземного зберігання газу має стратегічно важливе значення не тільки для покриття сезонної нерівномірності споживання газу, але і для створення стратегічних запасів газу обсягом 10 – 15 млрд. м³ газу для страхування споживачів України, Західної і Центральної Європи, країн балканського напрямку та Туреччини [23]. Головні рушійні сили для розгляду відокремлення діяльності зі зберігання газу стосуються унікальних в Україні факторів, зокрема: винятково великої кількості об'єктів газосховищ, ролі, яку вони відіграють як у вітчизняній, так і в транзитній підтримці, сприяння їх ефективному використанню в межах ринку України, що розвивається, а також потенційних можливостей, що виникають унаслідок інтеграції з ринками ЄС.

Імплементация положень закону України «Про ринок природного газу» вплинув на результати діяльності НАК «Нафтогаз» у сегменті продажу та постачання природного газу (табл. 3). Загальне споживання природного газу в Україні в 2015 році відносно 2014 року зменшилось на

22 %, що стало наслідком економічної кризи та падіння виробництва, проведення бойових дій на Сході України, а також застосування енергозберігаючих технологій та економного використання газу населенням. Частка групи в загальному обсязі реалізації в 2015 році зменшилась на 3 % з 76 % до 73 % за рахунок частки ринку реалізації газу промисловим споживачам.

Таблиця 3 – Показники діяльності у сегменті продажу та постачання природного газу

Показники	2013	2014	2015	Тенденція
Обсяги реалізації природного газу, млн куб м	32 123	29 232	21 829	↓
Дохід, млн. грн.	46 275	53 257	66 881	↑
Валовий прибуток, збиток, млн. грн.	(13 727)	(22 100)	(21 289)	↓
Рентабельність (валовий прибуток (збиток)/дохід), %	-30%	-41%	-32	↓
Розмір активів, віднесених до цього сегмента, млн. грн.	29 869	28 347	38 747	↑
ROA (результат сегменту/активи), %	-84	-286	-144	↓

Джерело: [21]

Сьогодні спостерігається підтримка європейських партнерів у питанні постачання Україні природного газу, зокрема таких компаній, як: E.ON, RWE та Trailstone GmbH (Німеччина), Statoil (Норвегія), Gaz de France Suez (Франція), Noble Clean Fuels (Велика Британія), Antra GMBH (Австрія), ENI (Італія), ONICO Energia Spolka (Польща), Worldenergy SA, Axpo Trading AG та Listrade SA (Швейцарія), ArcelorMittal Energy (Люксембург) та інших. Слід зазначити, що відповідні зміни на ринку газу відповідно до положень Закону України «Про ринок природного газу» створюють засади вільної конкуренції на ринку природного газу та можливість участі у торгах як суб'єктів господарювання, що отримали у встановленому порядку ліцензії на постачання газу за регульованим тарифом. Оскільки зазначений закон гарантує принципи вільної конкуренції, після вступу його у дію купівлею імпортного палива активно зайнялися українські приватні компанії. Серед вітчизняних компаній, що закуповували природний газ виділяють НАК «Нафтогаз України», металургійний комбінат України «АрселорМіттал Кривий Ріг», ТОВ «Астроінвест-Україна», ТОВ «ДК «Співдружність», ТОВ «Енергія України», ТД «Київенергогаз», ТОВ ГК «Укргаз», ПП «Еру Трейдинг», ВАТ «Одеський припортовий завод», ТОВ «Енерджі Трейд Груп», ДТЕК, ТОВ «Газойлпетролеум», ТОВ «Юг-Газ» та інші [9, с. 16]. Все це створює відповідний рівень конкуренції і вимагає від учасників належного рівня управління та його результативності.

Таким чином, сформовані правові засади функціонування ринку природного газу України, заснованого на принципах вільної конкуренції, належного захисту прав споживачів та безпеки постачання природного газу розширюють можливості використання економічно обґрунтованих форм організації роботи логістичних партнерів на газовому ринку, здатних до інтеграції з суб'єктами ринку природного газу європейських держав.

Висновки за результатами досліджень. Таким чином, проведені дослідження дозволяють зробити такі висновки:

1. В сучасних умовах господарювання наріжним питанням розвитку вітчизняного ПЕК є пошук новітніх для вітчизняної економіки підходів щодо управління розвитком підприємств нафтогазової галузі із врахування тенденцій євроінтеграції та поглиблення глобалізаційних процесів. Кардинальні зміни вимагають професійних керівників, які володіють не тільки технічними та адміністративними навичками прийняття управлінських рішень, але і знаннями щодо змісту, важливості, доцільності та економічного обґрунтування використання логістичного підходу в управлінні галуззю.

2. Ефективна діяльність галузевих підприємств неможлива без тісної координації між різними функціональними сферами діяльності, що забезпечують видобування, транспортування, постачання та розподіл стратегічно важливих для України енергетичних ресурсів. Як мінімум, така координація вимагає інтеграції логістичних операцій і контролювання усієї логістичної системи (виробництва, постачання, транспортування, розподілу). Передумови застосування даної моделі для газового ринку України закладені у Законі України «Про засади функціонування ринку природного газу». Реалізація закону не лише сприятиме інтеграції України в європейський газовий ринок, а й допоможе побудувати рівноправні та взаємовигідні відносини з його суб'єктами на ринкових принципах та створити базис вітчизняного конкурентного газового ринку.

3. Підсумовано, що у процесі реалізації бажаних змін важливим є вибір технологій управління, які б дозволили створювати цінність для учасників логістичного ланцюга та логістичних мереж.

4. Обґрунтовано, що збалансування розвитку підприємств системи газопостачання залежить від врахування таких критеріїв: формування конкурентного середовища за рахунок інтегрування усіх зацікавлених сторін (стейкхолдерів) у ланцюгу постачання енергетичних ресурсів; організація діяльності усіх учасників логістичного ланцюга таким чином, щоб на кожному етапі переміщення матеріальних ресурсів створювалась додана вартість, прояв якої можна спостерігати за якістю наданих послуг та створених товарів.

5. Узагальнено, що реалізація задекларованих стратегічних пріоритетів розвитку галузі можлива за рахунок використання організаційного потенціалу галузевих підприємств, через використання логістичних мережових структур та організації взаємодії у ланцюгах постачання.

6. Говорячи про інтегрування діяльності галузевих підприємств у межах логістичного ланцюга постачання необхідно брати до уваги питання готовності галузевих підприємств до інтеграції на основі врахування передумов застосування міжнародних стандартів діяльності у нафтогазовій сфері, зокрема, до Вимог третього енергетичного пакету, який орієнтує на Європейські стандарти якості.

7. Важливою передумовою інтегрування галузевих підприємств у логістичні ланцюги постачання є досягнення належного рівня ефективності роботи підприємств, що дозволить їм конкурувати у межах сформованих конкурентних логістичних ланцюгів та мереж не тільки на національному, так і міжнародному рівнях.

Література

1. Полянська А. С. Управлінські аспекти дослідження ефективності системи газопостачання // Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я (MicroCAD-2016): матеріали XXIV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 18-20 травня 2016 р). – С. 264

2. Чукаєва І. К. Проблеми управління та регулювання розвитком нафтогазового комплексу / І. К. Чукаєва // Економіка та право. – 2009. – № 2. – С. 29–32.

3. Крижанівський Є. І. Аналіз та оцінка світового досвіду з управління міжнаціональними магістральними трубопровідними системами / Є. І. Крижанівський, І. Л. Боднарук, Н. В. Люта, В. П. Петренко // Економіка і управління а нафтовій і газовій промисловості. – 2010. – № 2. – С. 40-44.

4. Крижанівський Є. І. Техніко-економічні аспекти транспортування природного газу із морських родовищ / Є. І. Крижанівський, О. Г. Дзьоба, А. П. Джус, Ю. В. Міронов // Науковий вісник ІФНТУНГ. – 2013. – № 2 (35). – С. 7-15.

5. Дзьоба О. Г. Оцінка рівня диверсифікації постачання природного газу в країнах Європейського Союзу / О. Г. Дзьоба, О. М. Ромашко // Економічний часопис-XXI. Науковий журнал. – 2012. – № 7-8. – С. 37-40.

6. Мітрохович М. М. Перспективи розвитку паливно-енергетичних ресурсів в Україні / М. М. Мітрохович, Н. Ю. Костюченко // Наукові технології. – 2009. – № 2. – С. 98–101.

7. Волович О. Перспективи диверсифікації джерел постачання енергоносіїв в Україні / О. Волович // Національний інститут стратегічних досліджень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/mart2009/5.htm>

8. Олексюк В. М. Енергетична диверсифікація як фактор економічного зростання / В. М. Олексюк // Mechanism of Economic Regulation. – 2013. – № 4. – С. 174-182. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mre_2013_4_21.pdf.

9. Маркевич К. Ціноутворення на енергетичних ринках: досвід ЄС та України / К. Маркевич, В. Омельченко // Аналітична доповідь. – Київ: Заповіт, 2016. – 56с.

10. Швидкий Е. А. Ретроспективний аналіз процесу формування газотранспортної і газорозподільної систем України як основа ідентифікації і вирішення основних проблем їх розвитку / Е. А. Швидкий, Г. Ф. Боднар // «Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу». Серія «Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості». – 1 (1). – 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eung.nung.edu.ua/>

11. Закон України «Про ринок природного газу» // Верховна Рада України. – 2015. – 9 квітня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/329-19>.

12. Третій Енергетичний Пакет. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esco-ecosys.narod.ru/2012_7/art319.pdf 5.

13. Річний звіт НАК «Нафтогаз України» за 2014 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.naftogaz.com/>

14. Полянська А. С. Сучасні вимоги до формування логістичного ланцюга в газовій промисловості // Економіко-культурологічне позиціонування України в світовому глобалізованому просторі": Матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції; (15-19 лютого 2016 року, м. Ліптовський Ян, Словаччина). – Кошице, 2016. – С. 231-235.

15. Кастельс М. «Становление общества сетевых структур» // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология (под ред. В. Л. Иноземцева). – М., 1999. – С. 494-505. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.archipelag.ru/geoeconomics/soobshestva/power-identity/formation/>

16. Бауэрсокс Д. Логистика: интегрированная цеп поставок / Бауэрсокс Д. Клосс Д. Дж.; 2-е издание; пер. с англ. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2005. – 640 с.

17. Ігор Прокопів: «Інтеграція української ГТС в європейський газовий ринок у дії». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://utg.ua/utg/m>

18. Договір про заснування Енергетичного Співтовариства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_926

19. Перспективи використання технології CNG в Україні. Науково-технічна нарада НАК «Нафтогаз України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nung.edu.ua>

20. ДСТУ ISO/TS 29001:2010. Системи управління якістю. Вимоги до організацій, які постачають продукцію і надають послуги в нафтовій, нафтохімічній і газовій промисловості (ISO/TS 29001:2010, IDT).

21. Основні показники діяльності НАК Нафтогаз за 2015 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.naftogaz.com/>

22. Газова галузь України: варіанти відокремлення діяльності з транспортування і зберігання природного газу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://documents.worldbank.org/>

23. Звіт за 2015 рік за результатами проведення моніторингу безпеки постачання природного газу. м. Київ, липень, 2016 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mpe.kmu.gov.ua/>

Стаття надійшла до редакції 15.12.2016 р.
Рекомендовано до друку д.е.н., проф. Дзьобкою О. Г.

УДК 662.76:338.516.24

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ВІТЧИЗНЯНОГО ВИДОБУТКУ ГАЗУ НА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Писар Н. Б.

*Прикарпатський національний університет ім. В.Стефаніка,
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, e-mail: n-pysar@mail.ru*

Анотація. Здійснено аналіз стану газової промисловості України. Досліджено проблеми енергонезалежності України. Представлено тенденцію видобутку природного газу в Україні. Оцінено рівень запасів газу в наявних вітчизняних родовищах. Запропоновано концептуальні рішення з розвитку газової промисловості. Доведено необхідність збільшення державних інвестицій на підтримку і розвиток газовидобувних компаній у напрямку зростання показників видобутку газу. Визначено значення розвитку вітчизняної газовидобувної промисловості в підвищенні загального рівня економічної безпеки України. З'ясовано взаємозв'язок розвитку і видобування газу на кінцевий рівень розвитку національної економіки. Запропоновано шляхи зміцнення енергетичної незалежності України.

Ключові слова: енергонезалежність, природний газ, газова промисловість, запаси газу, газові родовища, газовидобування.

Abstract. The analysis of the state of the gas industry of Ukraine was conducted. The problems of energy independence of Ukraine were examined. The trend of natural gas production of Ukraine was presented. Gas reserves in existing domestic fields were estimated. The conceptual solutions for the development of the gas industry were proposed. The need for the increased governmental investment in the support and development of the natural gas producers was proved. The importance of development of domestic gas producing industry was highlighted in order to increase the overall level of economic security of Ukraine. The influence of the specific indicator of gas production on the ultimate level of development of the national economy was examined. The ways to overcome energy dependence of Ukraine were offered.

Key words: energy independence, natural gas, gas, gas reserves, gas fields, gas production.

Анотация. Осуществлен анализ состояния газовой промышленности Украины. Исследованы проблемы энергонезависимости Украины. Представлено тенденцию добычи природного газа в Украине. Оценен уровень запасов газа в имеющихся отечественных месторождениях. Предложены концептуальные решения по развитию газовой промышленности. Доказана необходимость увеличения госинвестиций на поддержку и развитие газодобывающих компаний в направлении роста показателей добычи газа. Определено значение развития отечественной газодобывающей промышленности в повышении общего уровня экономической безопасности Украины. Выяснено влияние конкретного показателя добычи газа на конечный уровень развития национальной экономики. Предложены пути выхода из энергетической зависимости Украины.

Ключевые слова: энергонезависимость, природный газ, газовая промышленность, запасы газа, газовые месторождения, газодобыча.

Вступ. Ефективність функціонування національної економіки значною мірою залежить від реформування паливно-енергетичного комплексу, а саме: раціонального використання енергоресурсів, впровадження інноваційних енергоощадних технологій, розвитку підприємництва. Концепцію енергетичної незалежності України покладено сьогодні в основу зміцнення енергетичної безпеки держави.

Враховуючи той факт, що з кожним роком запаси існуючих нафтових та газових родовищ вичерпуються, продуктивні горизонти стають глибшими, що ускладнює умови їх видобування, зменшуються обсяги поставки і переробки нафти, виникає необхідність детального аналізу і розвідки запасів газу в Україні та прогнозування обсягів його споживання.